

SSV
þróun og ráðgjöf

Háskólinn
á Akureyri

Hvers vegna ættu ríkisstofnanir að vera utan höfuð- borgarsvæðisins?

Ríkisstofnun úti á landi – búbót eða basl?
Málþing Landmælinga Íslands á Akranesi
þann 22. febrúar 2019.

Vífill Karlsson, Hagfræðingur Ph.D.
Ráðgjafi SSV og dósent HA

Yfirlit

- Hvers vegna ættum við að búa dreift?
- Sagan
- Breyttar forsendur dreifðrar búsetu
- Afleiðingar og birtingarmyndir
- Hvað er hægt að gera?

Hvers vegna búum við dreift?

Hvernig er hagkvæmast að byggja landið?

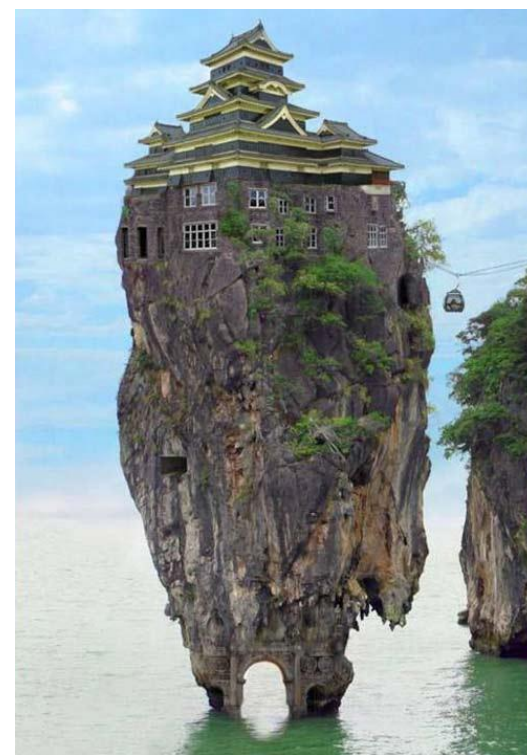
Hvers vegna búa dreift?

- Ísland er stórt land
- Af landi sprettur auður
 - Matur, föt, byggingarefni, orka...o.s.frv.
- Auðlindir
 - Fiskistofnar
 - Vatn
 - Náttúruperlur
 - Orka
 - Land (matvælaframleiðsla, ferðapjónusta)
- Búsetukostir.
- Áhættudreifing á eldfjallaeyju

Óskir íbúanna (þarfir og langanir)

- Hvar vill fólk búa?
 - Ein eða margar lausnir?
 - Ein lausn til búsetu eins og ein lausn til fataúrvals eða annarra gæða sem við veljum okkur
 - Tiebout (1956)

Sagan

Flutningur opinberra starfa til Reykjavíkur f. 200 árum

Áhyggjur af þéttbýlismyndun

- Stjórnvöld áhyggjur? (Ingólfsson ofl., 1987)
 - Árið 1788, einokunarverslun afnumin og kaupstaðir stofnaðir
 - Ýmis hlunnindi til að örva vöxt þeirra
 - Ókeypis borgararétt
 - Byggingarstyrk
 - Ókeypis lóð
 - Undanþága frá op. gjöldum í 20 ár
 - Reykjavík, Grundarfjörður, Ísafjörður, Akureyri, Eskifjörður og Vestmannaeyjar.

Ástæður stærðar Reykjavíkur

- Öllum opinberum embættum komið þar
 - Dómstólar, fangelsi, biskup, landlæknir, landfógeti ofl.
 - Eftir það byggðust opinberar stofnanir upp í Reykjavík
 - Opinberir starfsmenn fara úr því að vera 1% af vinnuafli 1870 í 20% 1997.

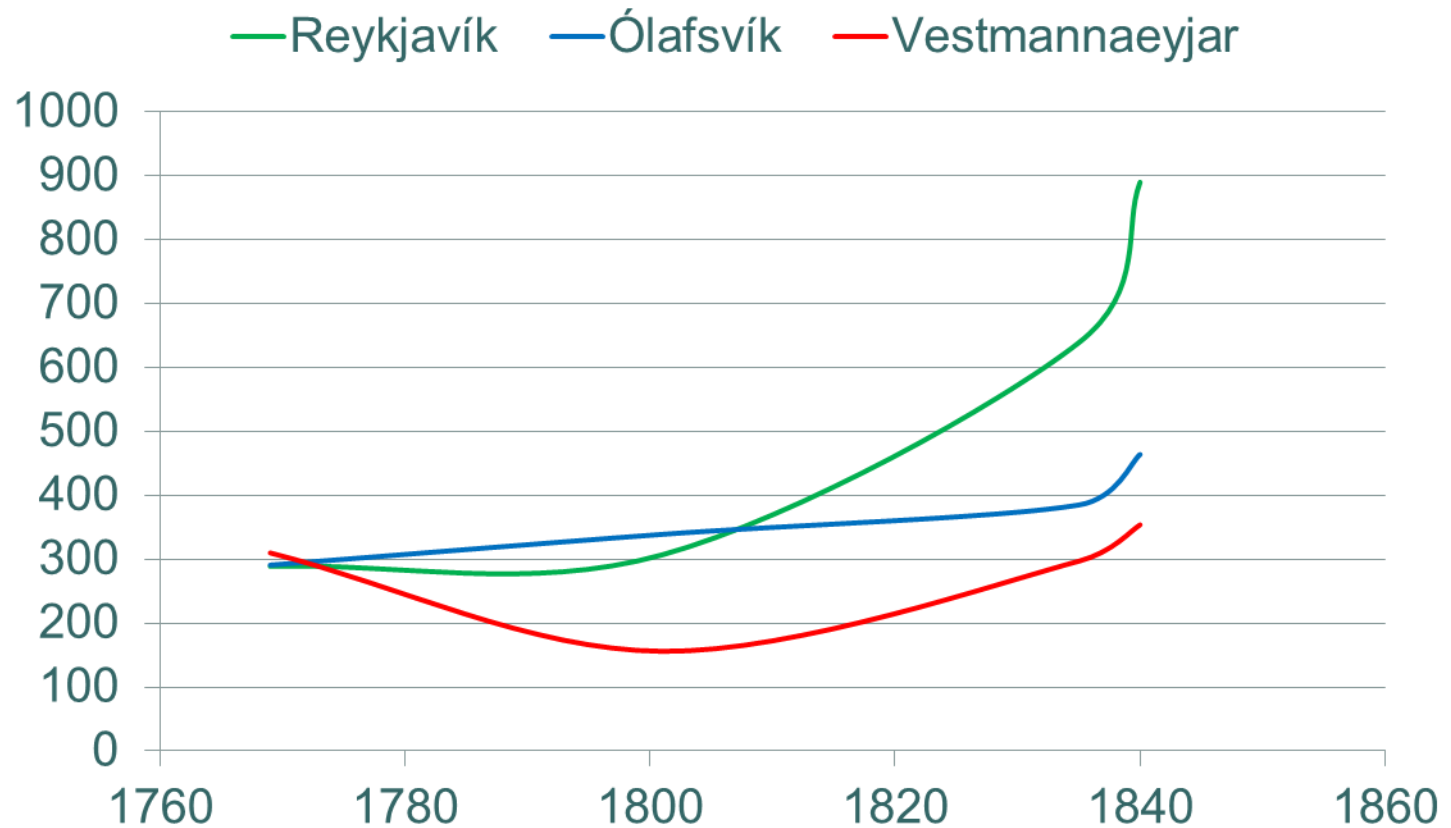
Reykjavík (frh.)

- Innréttingarnar 1760-1803
- Dómkirkja byggð 1791-1796
- Verslunin eflist 1792-1805 (á annan tug kaupm)
- Landfógeti 1794
- Þingið kemur fyrst saman í Reykjavík 1799
- Landsyfirréttur 1801
- Biskup til Rvk. frá Skálholti og Hólum 1801
- Bæjarfógeti 1803
- Landlæknir og apótekarinn 1833
- Prestaskóli 1846,

Íbúar í Reykjavík Ólafsvík og Vestmannaeyjum á 18 og 19. öld

Reykjavík (frh.)

- Landsbankinn 1875
- Háskóli 1911
- Íslandsbanki 1902
- Ákvörðun um að beina öllum milliríkjaviðskiptum um Reykjavík 1905-1939. (Sigfús Jónsson, 1984)
- Öflug höfn 1915
 - Togaraútgerð mest
- Nálægð við fiskimið
- „Vel í sveit sett“
- Elliðaárvirkjun 1921

Tæknivæðing í fiskveiðum og byggðir

- Framan af komu stór skip og þróun þeirra eingöngu stórum bæjum til góða

Hlutverk og mikilvægi borgar

- Renna stoðum undir hagvöxt á ýmsan hátt
 - Skilvirkari markaðir (meiri samkeppni)
 - Styttri boðleiðir
 - Skapandi umhverfi
 - Minni fjarlægðir, hagkvæmni

Hlutverk og mikilvægi dreifbýlis

- Bakvörður borga
 - Orka
 - Vatn
 - Matur og menning þjóðar
 - Segull ferðaþjónustunnar

- 80-90% af útflutningstekjum þjóðarinnar
 - Forsendur nútímans á Íslandi

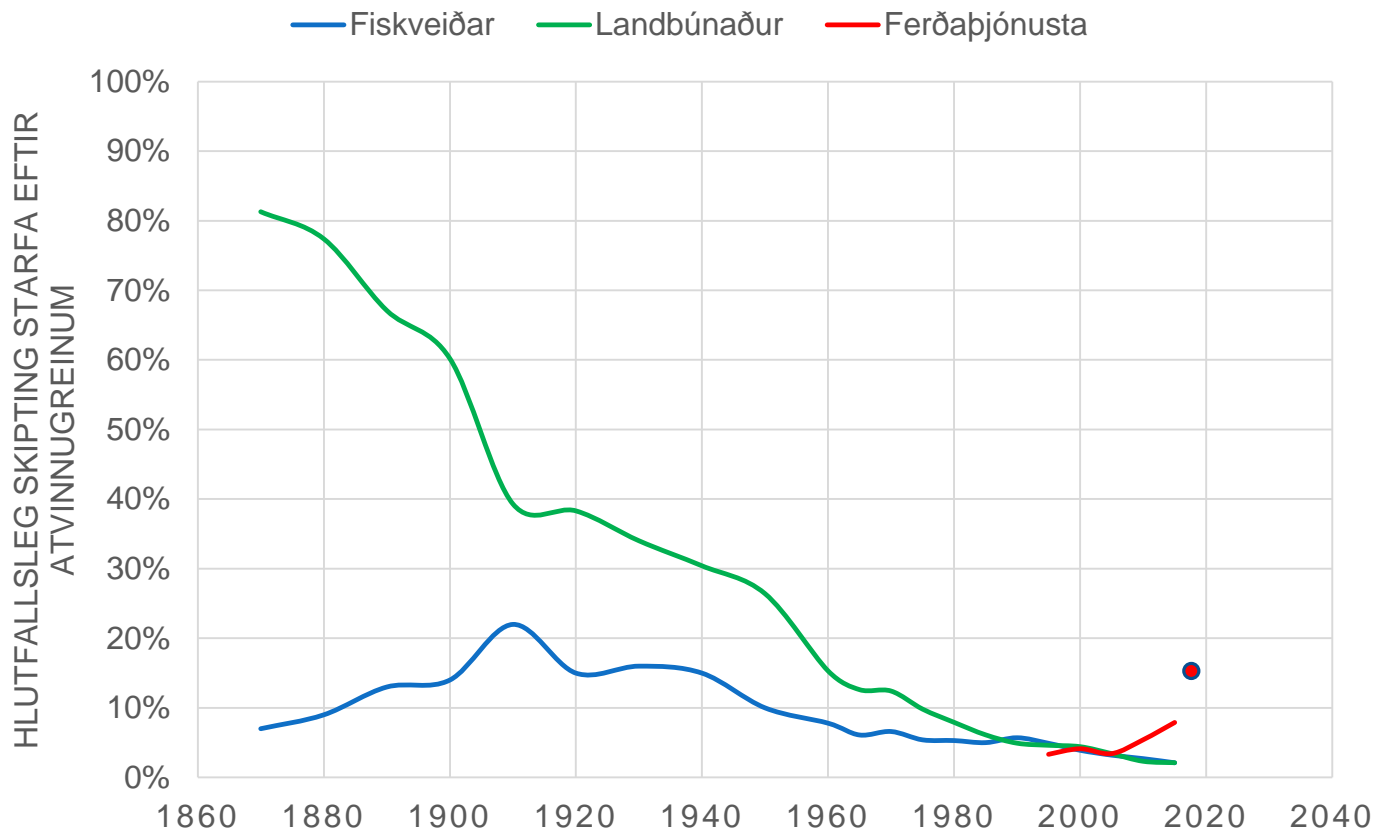

Breyttar forsendur dreifðrar búsetu

Vöxtur starfa í vel þekktum landdreifðum atvinnugreinum

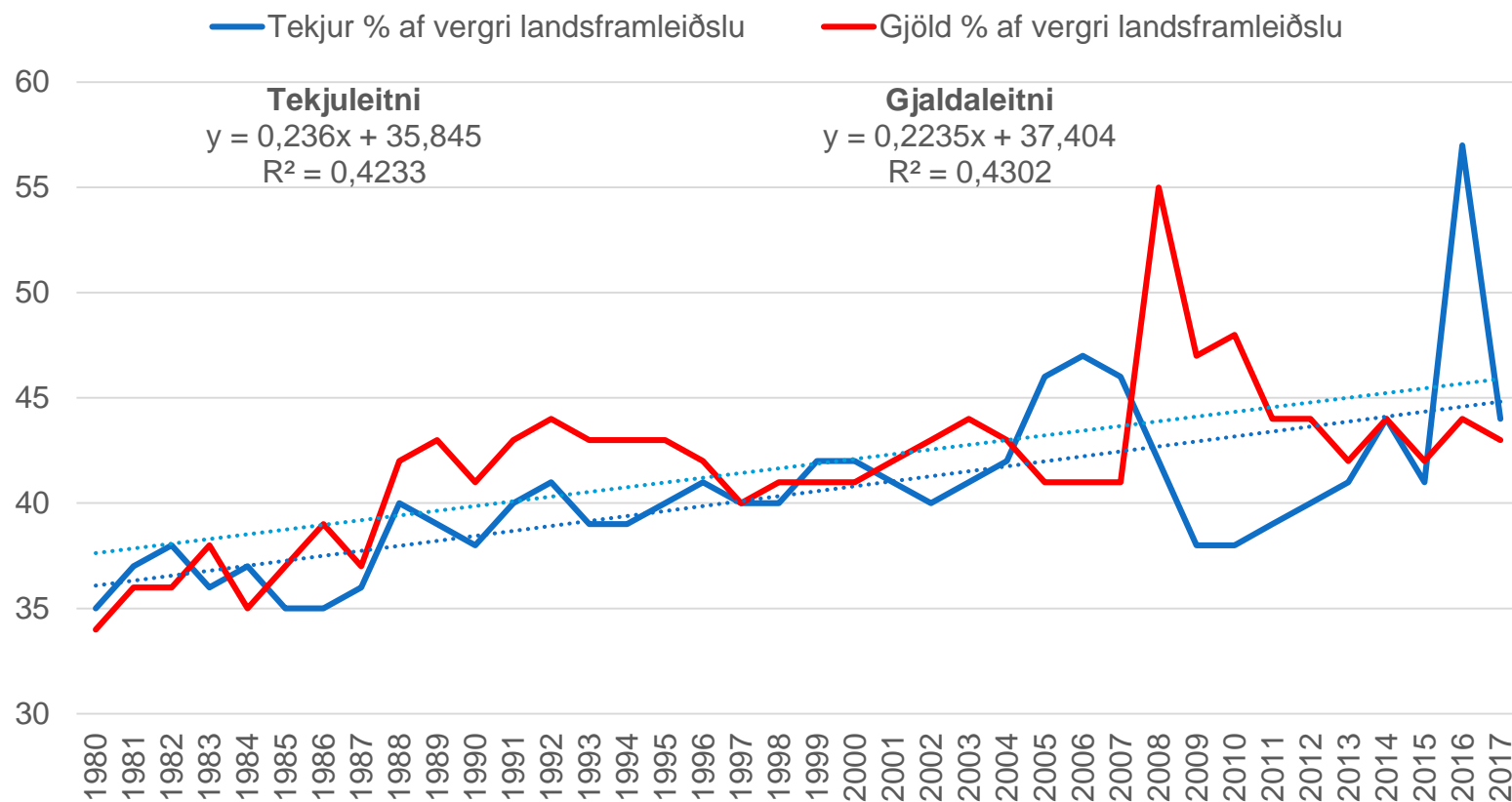

Vöxtur opinberra starfa

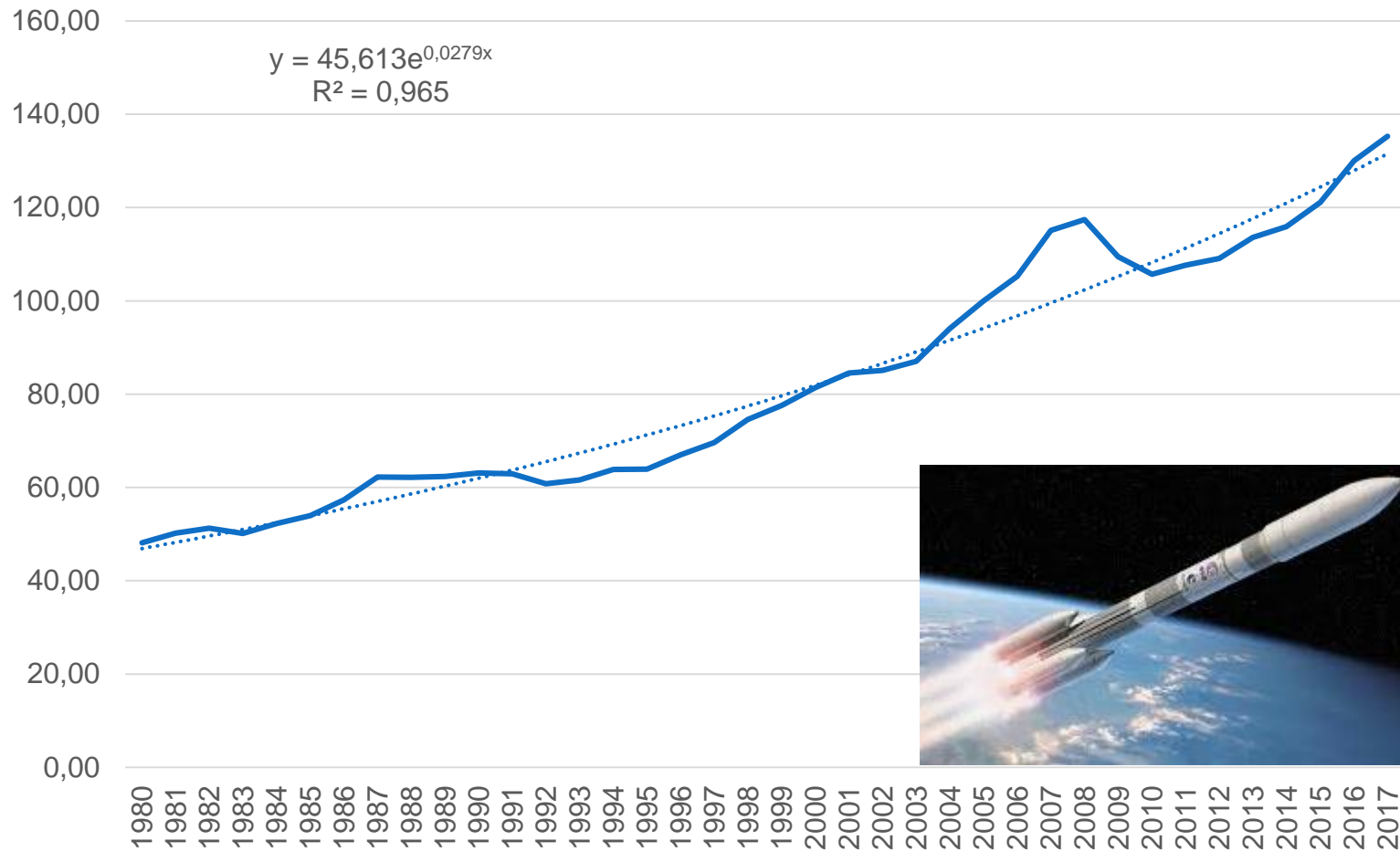
- Opinberir starfsmenn fara úr því að vera 1% af vinnuafli 1870 í 20% 1997 og 30% 2018.
- Konur 72% þeirra
 - Atvinnugreinarnar opinber stjórnþýsla, varnarmál, almannatryggingar (O), Fræðslustarfsemi (P), Heilbrigðis og félagsstarfsemi (Q) m.v. ÍSAT 2008.
- Einkennandi greinar ferðaþjónustu 16,4% árið 2018
 - (fyrstu þrjár ársfjórðungar 2018)

Tekjur og gjöld hins opinbera, %VLF

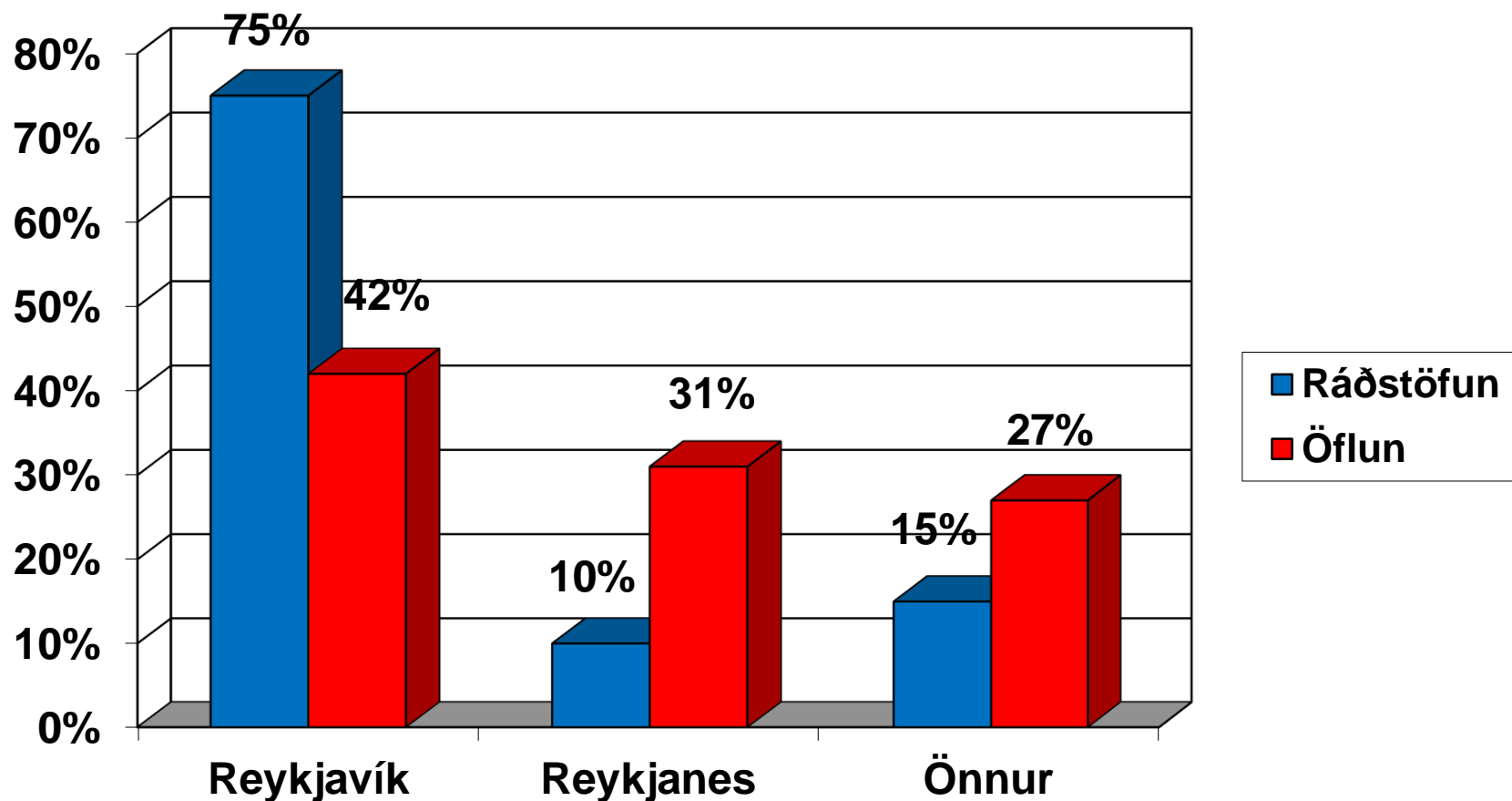

Verg landsframleiðsla, þróun

Magnvísitala

Öflun og ráðstöfun opinbers fjármagns eftir landssvæðum

Túlkun

- Önnur hver króna sem innheimt er af hinu opinbera á landsbyggðinni er ráðstafað þar.
- Þetta er það sama og ef önnur hver króna af tekjum ríkisins færi til greiðslu á erlendum skuldum eða innfluttri þjónustu.
- Ca. 400 ma.kr. á ári. (2017)
- Alvarlegt fyrir staðbundið hagkerfi eins og Ísland/Vestfirði
- VARÚÐ!

Mjög alvarlegt í ljósi...

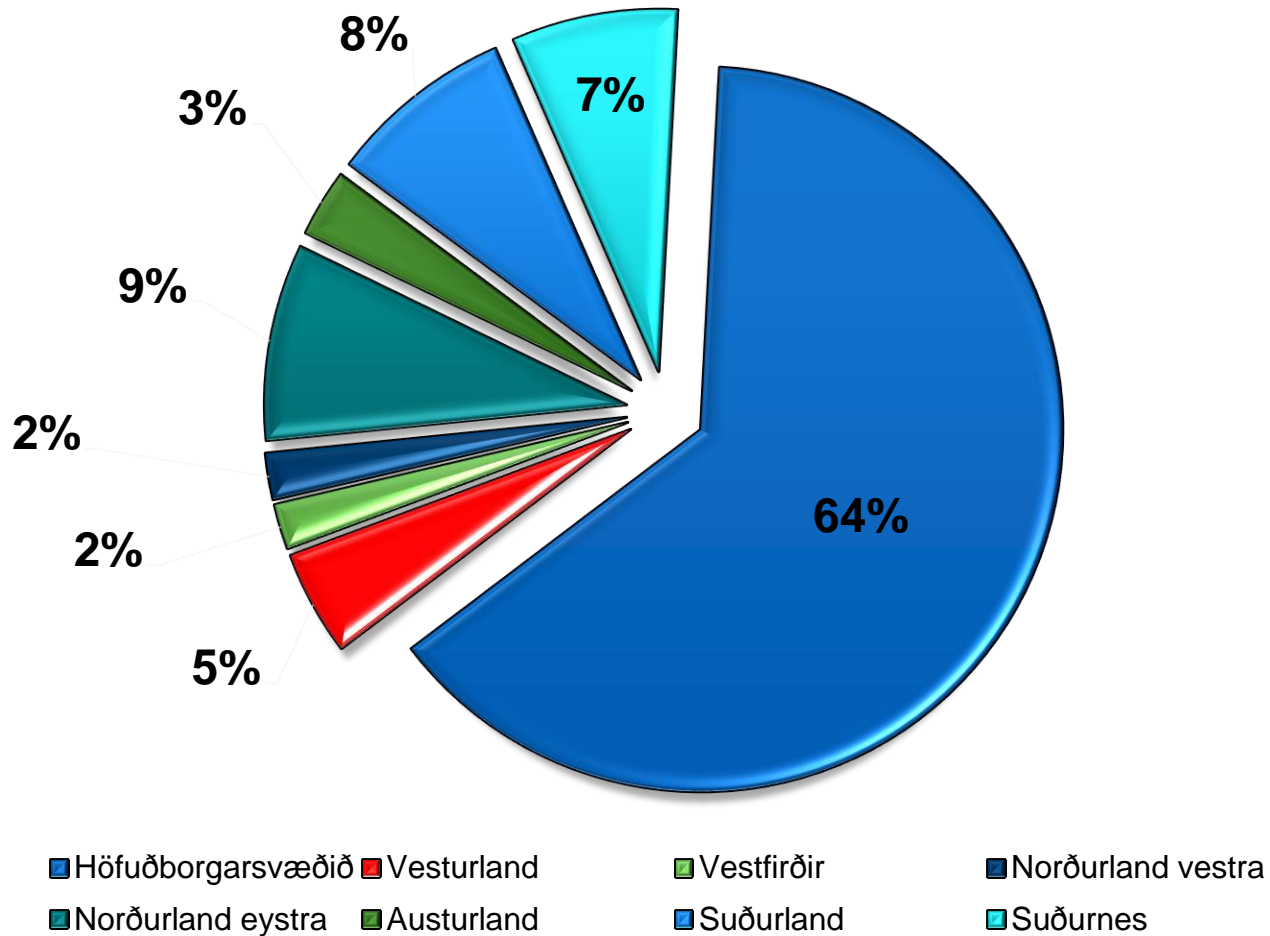
- Miklir fjármunir eru í húfi
- Hversu mikill vöxtur hins opinbera hefur verið
- Hversu veik landsbyggðin hefur verið að öðru leyti
 - Gríðarleg endurskipulagning í flestum grunn atvinnuvegunum:
 - Sjávarútvegur, landbúnaður, smáiðnaður (föt, tré)

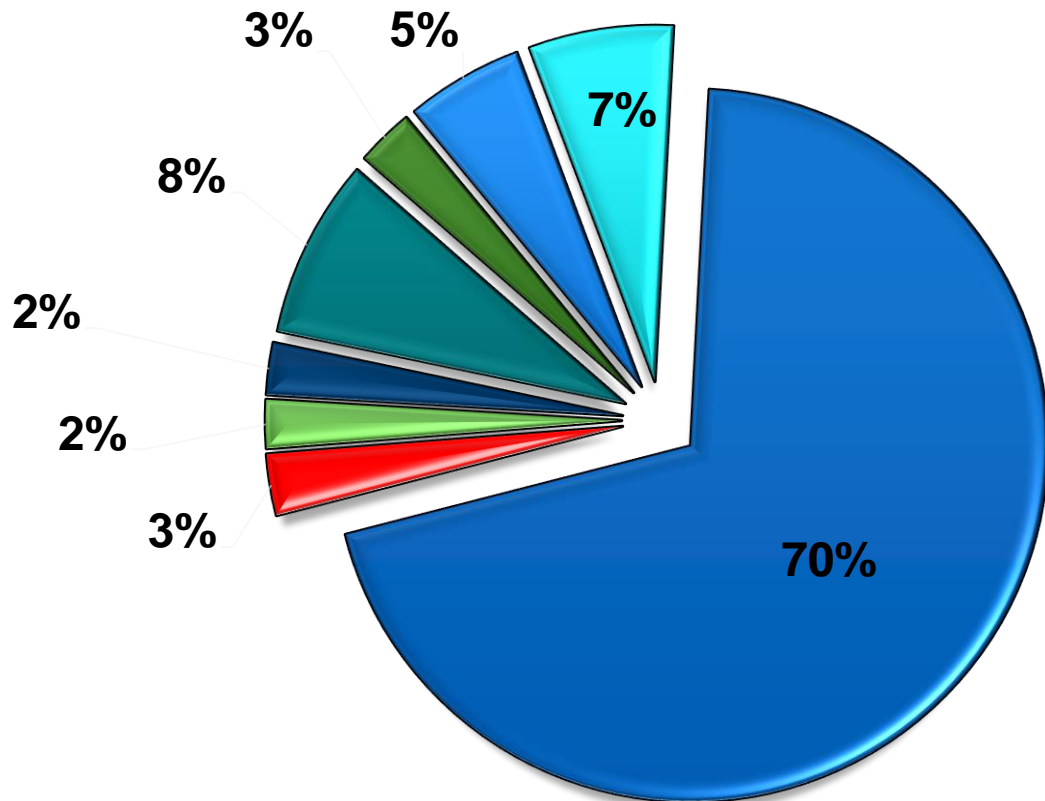
Vesturland

- Slagsíða er á „ríkisfjárjöfnuði“ Vesturlands og virðist hún geta numið allt að 30%
- Fyrir hverjar 10 krónur sem Vestlendingar greiða í ríkissjóð er 7 krónur nýttar til að reka opinbera framleiðslu/þjónustu á Vesturlandi
 - MS ritgerð Kamillu Rúnar Gísladóttur frá 2013

Íbúar eftir landshlutum 1. jan 2018

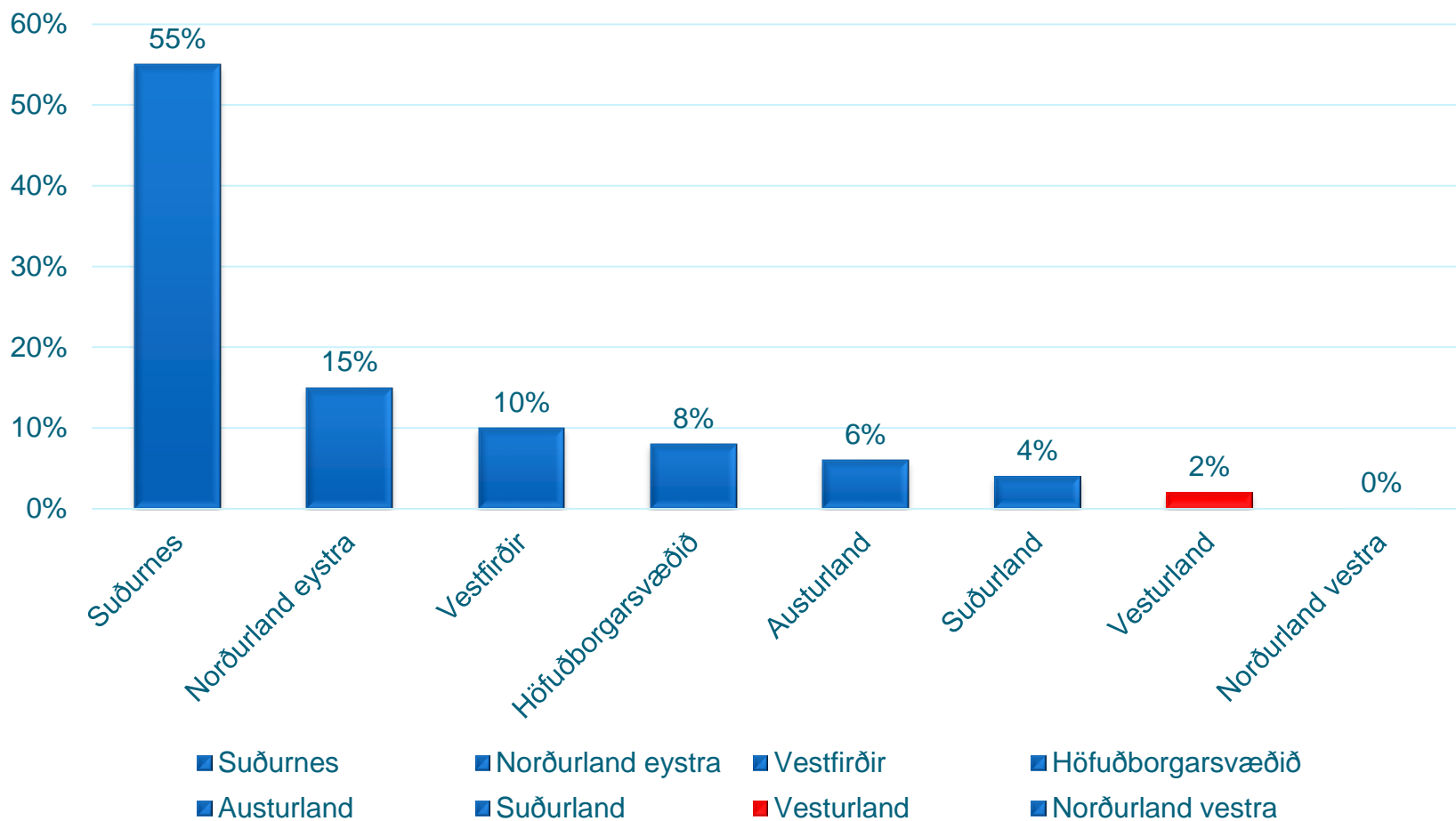
Skipting ríkisstarfa eftir landshlutum árið 2017. Tölur Byggðastofnunar.

Á þennan „skala“ hallar mest á Vesturland (2/5) og síðan Norðurland eystra (1/8)

- Höfuðborgarsvæðið ■ Vesturland ■ Vestfirðir ■ Norðurland vestra
- Norðurland eystra ■ Austurland ■ Suðurland ■ Suðurnes

Ríkisstörf, breyting á milli áráanna 2013 og 2017. Unnið út frá tölum Byggðastofnunar.

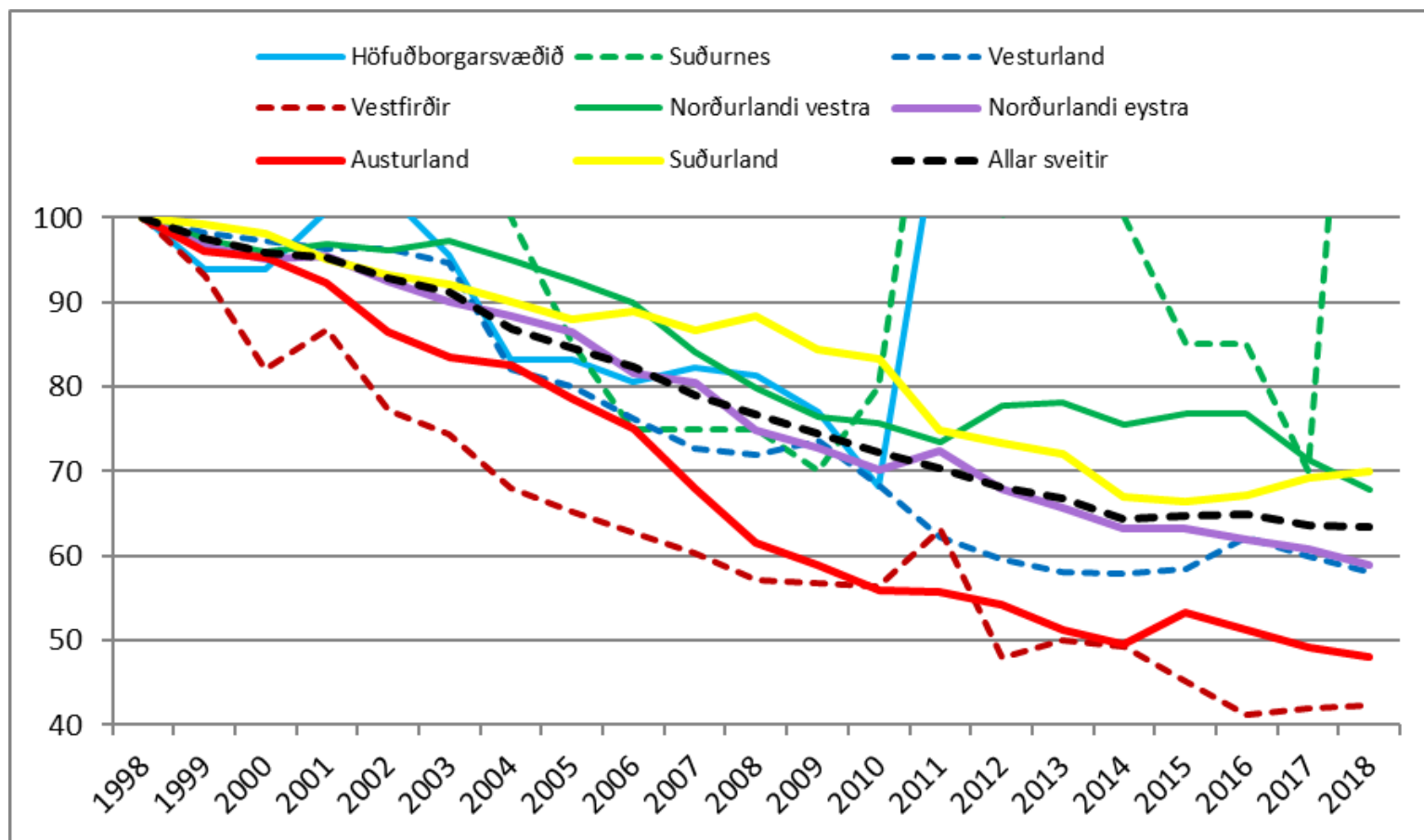

Afleiðingarnar af breyttum forsendum dreifðrar búsetu

Fáeinar birtingarmyndir

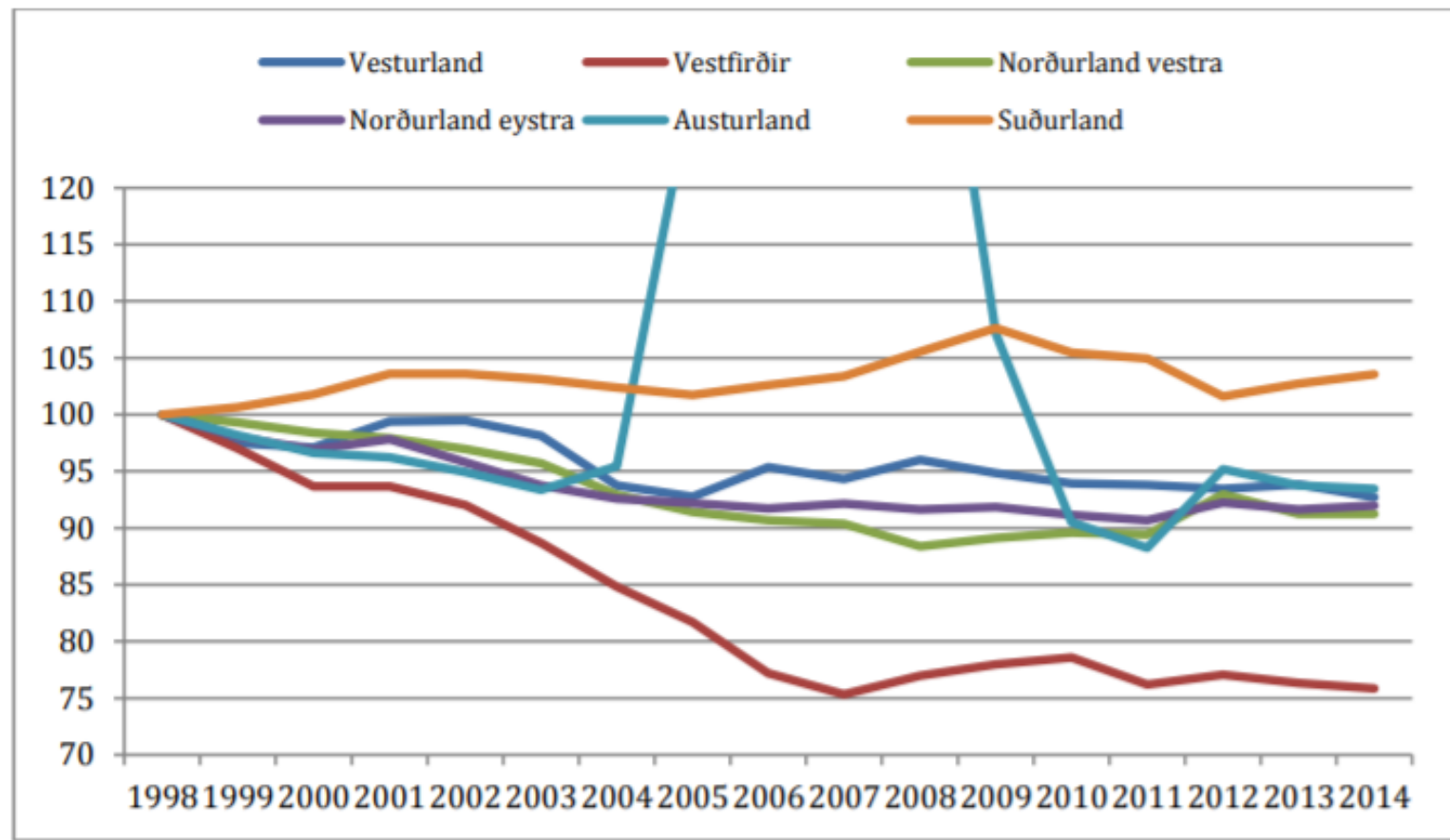

Fjöldi barna (0-16 ára) í sveitum frá 1998

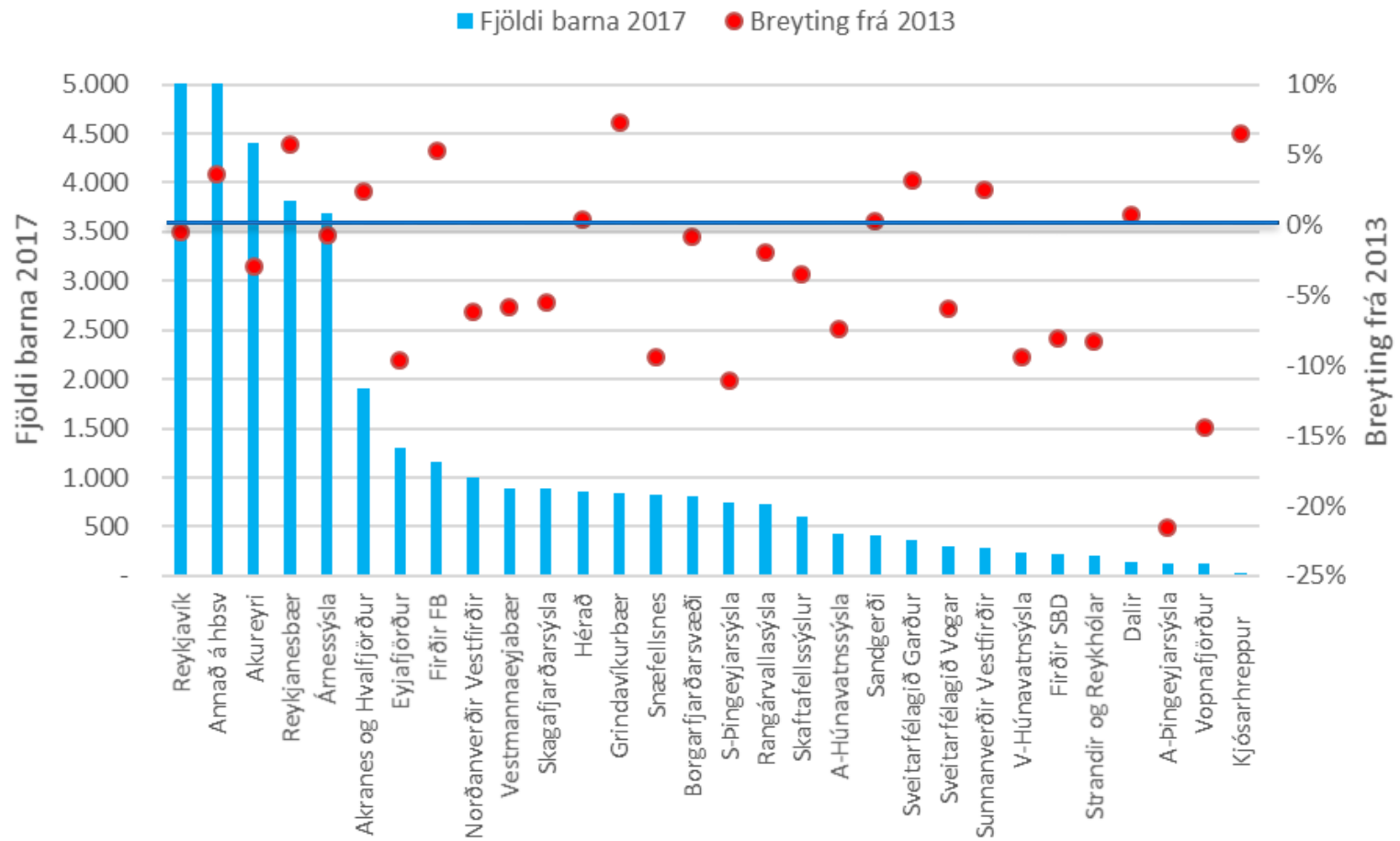

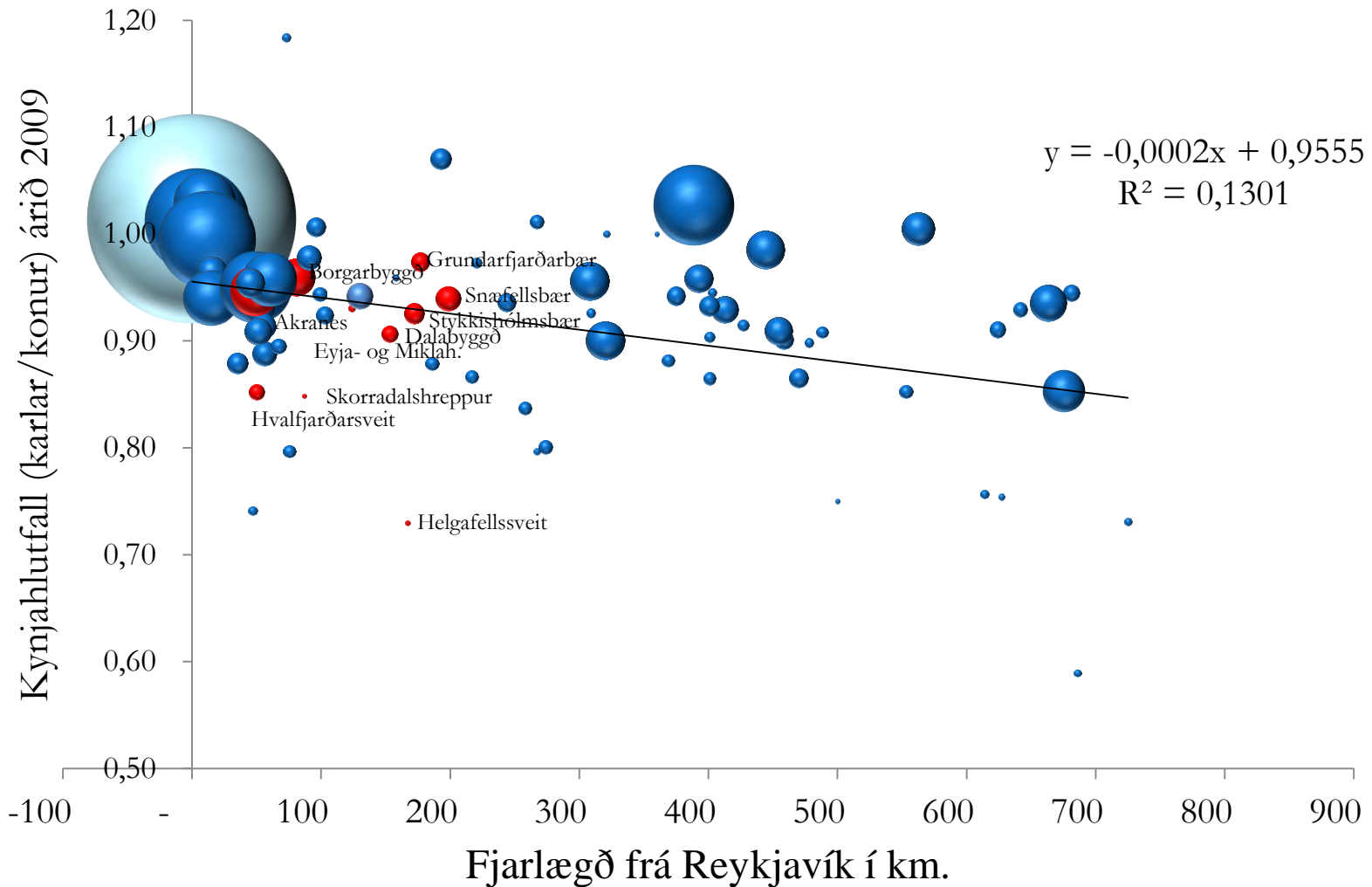
Þróun fjölda fullorðinna í sveitum landsins, brotin upp eftir kjördæmum árin 1998-2014

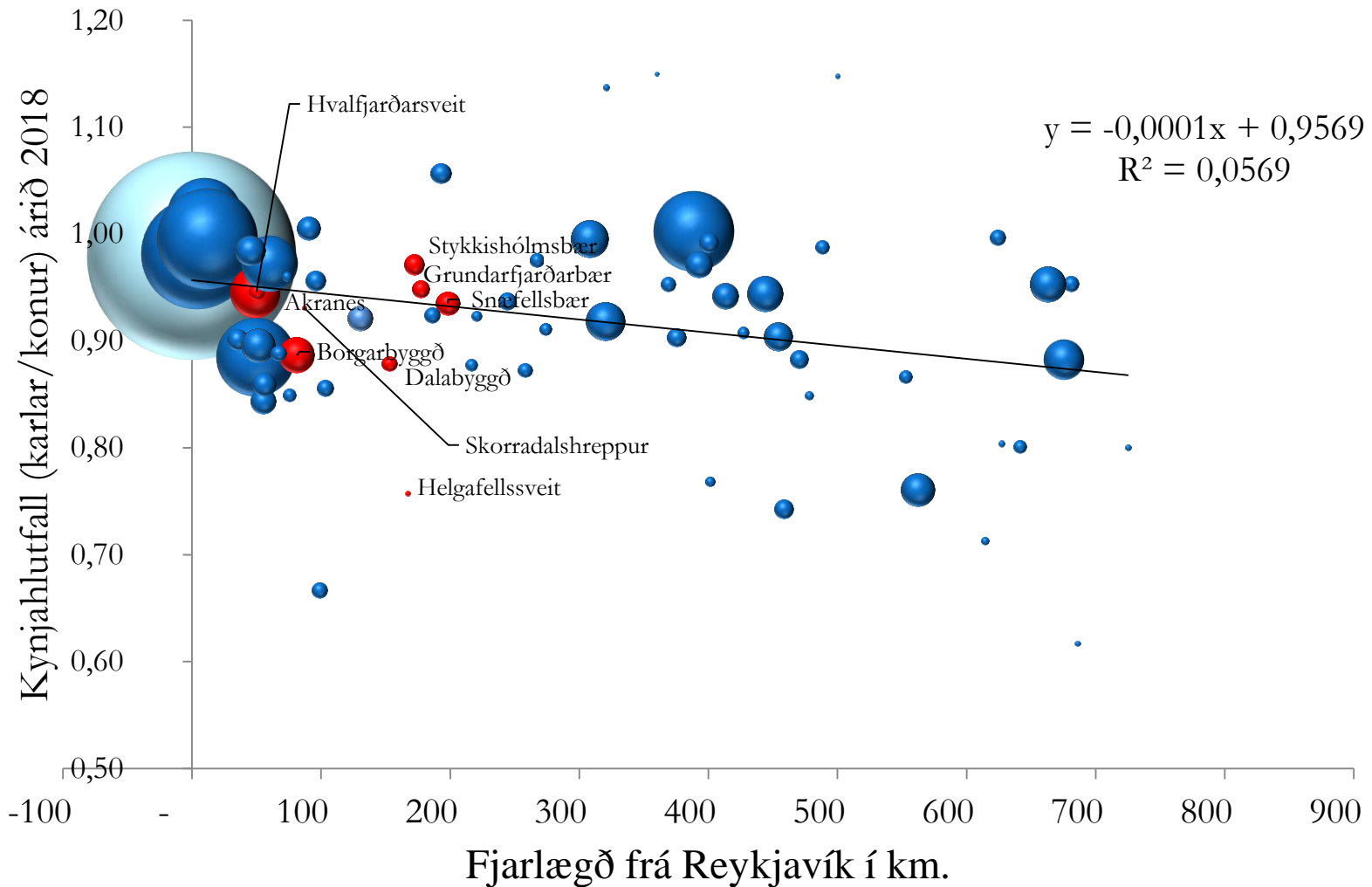
Fjöldi barna (0-16 ára) 2017 og breyting þess frá 2013

Kynjahlutfall (lóðrétti ásinn), fjarlægð frá Reykjavík (lárétti ásinn) og fjöldi íbúa (bóla)

Kynjahlutfall (lóðrétti ásin), fjarlægð frá Reykjavík (lárétti ásin) og fjöldi íbúa (bóla)

Uppbygging í þröngu rými

- Fasteignaverð

Hvað er til ráða?

Aðgerðir

- Svæðisbundin sköttun
 - Draga úr skattheimtu á landsvæðum á miklu undanhaldi
 - Niðurgreiðslur (Námslán, flutningsstyrkir, lægra tryggingargjald)
- Flytja opinber störf
 - Flytja opinber verkefni/störf
 - Verkefni sem eru ekki háð miðlægri staðsetningu
 - „Húsnæðisfrek“ verkefni

Af hverju er æskilegast að flytja opinber störf?

- Þau eru menntunarfrek
- Konur eru „menntaðri“ en karlar
 - Styrkir kynjahlutfallið
 - Slær á fækkun barna utan hbsv.
 - Slær á hratt hækkandi meðalaldur utan hbsv.
- Um þau getur ríkt stöðugleiki og etv. sókn
- Stuðlar að fjölbreytni vinnumarkaðar og mannlífs utan höfuðborgarsvæðisins
 - Slær þar með á sveiflur í staðbundnu „hagkerfum“ landsins
- Slær á hækkun fasteignaverðs á hbsv

Árið 1788